

Віктор Патійчук

Функціональні особливості організації релігійно-паломницьких турів

Розглянуто функціональні особливості релігійно-паломницьких турів та власне паломництва. Досліджено специфіку організації й проведення релігійно-паломницьких турів у сучасних умовах соціально-економічного та культурно-релігійного розвитку України. Розкрито головні мотиви й форми організації паломницьких турів. Установлено основні відмінності в організації культурно-релігійних та паломницьких турів. Проаналізовано основні проблеми функціонування релігійно-паломницького туризму в Україні на сучасному етапі розвитку.

Ключові слова: релігійно-паломницький тур, паломництво, функціональні особливості, функції паломництва, культурно-релігійний туризм, релігійно-паломницький центр.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність дослідження. Під релігійним туризмом розглядають види діяльності, пов'язані з наданням послуг та задоволенням потреб туристів, які прямують до святих місць і релігійних центрів, що перебувають за межами регіону їх проживання. Його поділяють на два види: паломницький туризм і релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості. Паломницький туризм – це сукупність переміщень представників різних конфесій із культовою метою. Паломництво – прагнення вірян відвідати святі місця та задовольняти свої духовні потреби [1]. Серед причин для здійснення паломництва можна виділити бажання зцілитися від душевних і фізичних недуг, помолитися за рідних та близьких, отримати духовні дари, проявити відданість вірі, знайти сенс життя тощо. [3]. Інтерес до релігійного туризму як окремої туристичної галузі в Україні постійно зростає й викликає науковий і практичний інтерес. У країні відбувається процес становлення туристських фірм з організації релігійних та паломницьких турів, а також створюються паломницькі служби при монастирях, церквах й інших релігійних структурах. Лише за останні 3–5 років у нашій країні значно збільшилася кількість туристів, які мають паломницьку мету, а також значна частина релігійних туристів відправляється за кордон із релігійно-пізнавальними цілями [14]. Проте паломництво має низку специфічних функціональних відмінностей від суто релігійно-паломницьких турів, що потрібно враховувати під час їх організації та проведення. Це зумовило вибір теми для написання цієї наукової статті.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Дослідженням проблематики релігійно-паломницького туризму займаються як зарубіжні науковці (А. Бабкін, П. Пучков, Т. Христов, В. Гаворескі, А. Джаковскі, А. Яцковскі, В. Сенін, Т. Тодер та ін.), так і українські (О. Бейдик, І. Винниченко, Т. Божук, І. Козьменко, Р. Кравчук, В. Кравців, С. Кузик, І. Лошенко, О. Любіцева, І. Мініч, В. Мусієнко, Т. Ореховська, О. Чміль і В. Чміль, І. Школа та ін.). Зокрема, у працях останніх розглянуто класифікацію рекреаційно-туристичних ресурсів та роль культурно-сакральних об'єктів як чинника в розвитку туризму. Багато публікацій стосується особливостей розвитку паломництва на її локальному й регіональному рівнях. Це, наприклад, розвідки таких науковців, як Л. Атаман, С. Сонько, О. Голубкіна, А. Кузишин, В. Шинкарець, Т. Божук, Л. Медвідь, Н. Свиридова, Ю. Скорчено, С. Дубчак та ін. Окрім того, опубліковано окремі навчальні посібники, у яких розкрито зміст й структуру паломницького туризму (наприклад, А. Александрової, А. Бабкіна, Ю. Кадацької, А. Самойленко, З. Сапелкіної, Т. Христова й ін.). Проте наукового узагальнення та чіткої конкретизації функціональних відмінностей щодо організації й проведення культурно-релігійних і паломницьких подорожей поки не існує.

Мета статті – вивчення функціональних особливостей організації та проведення релігійно-паломницьких турів, а також визначення проблем і перспектив розвитку цього туристичного напрямку в нашій державі. Серед основних завдань публікації – характеристика основних відмінностей в організації культурно-релігійних і власне паломницьких турів, а також окреслення перспектив паломницького туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Паломницький туризм являє собою сукупність поїздок представників різних релігій для поклоніння святим місцям. Паломник – це здебільшого дуже релігійна людина з уже сформованою системою цінностей. Ідея паломництва символізує готовність особи пожертвувати тимчасовим матеріальним в ім'я вічного духовного [15]. Духовний сенс паломництва визначається характером релігійної свідомості. Паломники, на відміну від релігійних туристів, беруть участь у релігійних обрядах і таїнствах, отримують повчання й настанови від священників і ченців, які перебувають у монастирях і храмах, що їх відвідують [11]. Звичайні туристи, здійснюючи релігійні поїздки, переслідують культурно-пізнавальні цілі, вивчаючи культурно-духовну спадщину й сакральне мистецтво. Вони ставлять за мету більше

дізнатися про історію та культуру різних країн, розширити свій кругозір. Паломницькі поїздки можуть відрізнятися різним співвідношенням частки безпосередньо паломництва й частки релігійного туризму. На думку науковців, паломницький тур – це релігійно зумовлена подорож, а культурно-релігійний тур переслідує, передусім, пізнавальні цілі. Для першого характерна реальна участь паломника в релігійному житті храму чи монастиря, можливість відвідування богослужіння, учинення молитовного циклу церковних служб тощо [16].

Паломників цікавить безпосередня участь у релігійних обрядах, тому соціально-психологічна база паломницького туризму ширша, ніж релігійного загалом. Паломники переважно сповідують ту релігію, святим місцям якої вони приїхали поклонитися. Екскурсії, відвідування музеїв, виставок та інших заходів є вторинними або супутніми у власне паломницьких подорожах [7]. Релігійні туристи й, насамперед, прочани здійснюють подорож, коли в них виникає потреба здійснити щось більше, ніж звичайні культові дії в умовах звичайного середовища їх проживання. Паломники їдуть у святі місця поклонитися святим мощам і чудотворним іконам, отримати допомогу, зцілення, відчути зв'язок із Богом, доторкнутися до благодатної сили тощо. При цьому вони можуть керуватися різними мотивами: розв'язати особисті проблеми, знайти собі відповідну релігію, духовну школу й систему цінностей, познайомитися з культурною спадщиною країни тощо [2].

Досліджуючи зміст будь-якого паломництва, можна зробити висновок, що воно однаково пов'язане з наданням традиційних послуг, як і будь-які інші тури. Проте наявні деякі специфічні властивості релігійного туризму й можна виділити різні функціональні типи паломництва – із пізнавальною та духовно-практичною метою. Що стосується першого, то часто в науковій літературі трапляється поняття «релігійна поїздка», яка передбачає відвідування різних храмів, монастирів, релігійних музеїв, різноманітних культових пам'яток й інших релігійних об'єктів з ознайомчими цілями. Основа для другого – власне паломницьких турів – це духовні орієнтири вірян та їхній духовний досвід, молитовно-культова практика, навички перебування в паломницьких поїздках, потреба духовного спілкування й наставлення, отримання духовних порад і моральної підтримки, бажання збагатити свій духовний кругозір та досвід тощо [18].

Отже, вважаємо, що потрібно розрізняти кілька форм паломницького туризму – власне паломницький туризм (задоволення релігійних потреб і звершення культової практики) та релігійний культурно-пізнавальної спрямованості. Серед причин для здійснення паломництва можна виокремити бажання зцілитися від душевних і фізичних недуг; помолитися за рідних та близьких; отримати благодать; виконати богоугодну роботу; відмолити гріхи; виразити подяку Богові за земні блага; проявити відданість вірі; прагнення до подвижництва в ім'я віри; знайти сенс життя тощо. Тому часто паломники беруть на себе під час таких туристичних мандрівок посилені пости, відмову від транспортних засобів та комфортабельних умов проживання тощо, що потрібно враховувати туристичним організаціям під час підготовки й проведення паломницьких турів та екскурсій [15].

Розробка паломницького туру повинна включати такі етапи: вибір пунктів маршруту, їх ієрархізацію, деталізацію форм обслуговування на кожному етапі подорожі та врахування специфіки відвідування релігійних об'єктів [7]. Розробка схеми маршруту та його методичне забезпечення – нерозривно пов'язані паралельні процеси [2]. Розрахунок вартості туру ґрунтується на проведених організаційно-технічних заходах із пошуку партнерів й укладених із ними угод [8]. У своїй виробничій діяльності турфірми, які надають послуги щодо організації та проведення релігійно-паломницьких турів, повинні керуватися багатьма методичними принципами та враховувати специфіку щодо забезпечення паломницьких турів. Вони дотримуються особливих правил гуманно-толерантного ставлення до паломників і враховують їхні духовні запити, уключаючи обов'язкову присутність на богослужіннях і можливість брати участь у таїнствах та релігійних відправах. Потрібно враховувати особливості віросповідання різних конфесій і релігійних течій також у питаннях налагодження туристично-паломницьких зв'язків із релігійними структурами та їхніми підрозділами [12].

Оскільки різниця паломницьких поїздок і релігійно-пізнавальних турів полягає у відмінності їхніх цілей, то від цього залежать й особливості розміщення та харчування туристів, специфіка екскурсійного маршруту, вибору об'єктів показу, змісту й форми проведення самої екскурсії. Релігійна тематика досить часто є складовою частиною комбінованих турів культурно-пізнавальної спрямованості [17]. Згідно з основними цільовими установками, організатори паломницьких турів повинні враховувати специфіку подібних поїздок і відповідно методично правильно планувати час, поєднуючи екскурсію та участь паломників у богослужінні, ураховуючи інтереси подорожуючих на початкових етапах паломництва. Потрібно це враховувати в інформаційно-рекламній діяльності й на стадії комплектування груп, щоб

попередити непорозуміння та конфліктні ситуації під час проведення самого релігійно-паломницького туру задля оптимального забезпечення духовно-релігійних й культурно-пізнавальних потреб учасників релігійно-паломницького туру, які інколи переслідують різні цілі [7]. Розходження цілей обумовлює відмінність вибору й використання методичних прийомів показу та розповіді, стилю спілкування з паломницькою групою, використання спеціальної лексики тощо. Часто невинувато вважається, що паломництво переслідує лише релігійні цілі, повністю виключаючи загальну інформацію та екскурсії [18]. Під час паломницьких поїздок потрібно враховувати духовні вподобання й інтереси, а також рівень релігійних знань та інтелектуальний рівень, емоційний стан учасників поїздки й особливості релігійних потреб членів паломницької групи, а також можливі збіги паломницького туру з днями релігійних свят. Відповідно до цього тексти супровідних екскурсій потрібно доповнювати більш докладними відомостями про місцеві святині, святих, пам'ять яких ушановується в цей день, а також підтримувати молитовний настрій самих прочан [5]. Як свідчить практика, паломники менше уваги приділяють якості обслуговування в об'єктах розміщення та харчування. Вони переважно зацікавлені у відвідуванні монастирів, храмів, а також освячених місць, які визнаються святими (джерела, ріки, печери, гори тощо) [1]. Плануючи та проводячи релігійно-паломницькі тури, потрібно враховувати харчові обмеження, які можуть збігатися з пісними днями церковного календаря, а також специфікою проведення релігійних свят й участі паломників у богослужіннях (зокрема, у православ'ї дотримуються літургійного посту до завершення євхаристії).

Щодо готельного обслуговування релігійно-паломницьких турів, то відзначимо, що, незважаючи на порівняну невибагливість паломників до готельного обслуговування, на сучасному етапі спостерігаємо тенденцію до застосування загального підходу щодо розміщення й проживання паломників у готельних закладах, яка практикується в усіх інших формах туризму. Зокрема, клас готелю для розташування паломників визначається відповідністю вимогам стосовно споруди, якості обладнання та технічного забезпечення (водопостачання, енергопостачання, опалення, вентиляція й ін. інфраструктурні складові), рівня безпеки, санітарії, облаштування готельних номерів, рівня комфорту, якості обслуговування, обсягу додаткових послуг тощо. Чим вищий клас готелю, тим більший набір та ширшу номенклатуру послуг він пропонує. У разі, якщо харчування не входить до контракту з готелем або існує необхідність (за умовами туру) організувати харчування туристів поза готелем, укладають угоду з підприємством харчування [17].

На особливу увагу заслуговує специфіка забезпечення багатоденного паломницького туру з проживання вірян у монастирських готелях тощо [15]. У православних монастирях існує традиція поселяти паломників у монастирських готелях окремо чоловіків і жінок, хоча в них бувають умови й для сімейного проживання. На Святій Горі Афон, що в Греції, де функціонує чоловіча монаша республіка, в'їзд жінок заборонений узагалі. Тобто існує спеціальна заборона – аватон, – що передбачає недопущення перебування осіб жіночої статі в цьому святому місці, щоб позбавити ченців зайвих спокус. Проте тут усі види гостинності – від транспортування, проживання, харчування та перебування в монастирях – є безкоштовними, що простежено в багатьох монастирях Греції й інших православних країн. При багатьох обителях та єпархіях наявні паломницько-готельні й трапезні комплекси, що, за попередньою домовленістю або благословенням настоятеля, можуть приймати значну кількість паломників. Наприклад, такі готелі функціонують у Києво-Печерській, Почаївській та Святогірській лаврах і багатьох інших монастирях нашої країни. Багато з них не беруть плати за проживання, харчування й перебування на території свого монастиря, як, наприклад, Банченський Свято-Вознесенський чоловічий монастир у Чернівецькій області, надаючи тим самим благодійницьку допомогу паломникам і неміщам.

Транспортне обслуговування в туризмі поділяють на надання транспортних послуг із доставки туристів до місця відпочинку й назад та обслуговування в місці відпочинку (екскурсійне обслуговування або трансфер, поїздки на замовлення тощо) [16]. Потрібно враховувати платоспроможність паломників у пошуку найбільш вигідних і комфортабельних видів транспорту, а також співвідношення часових та просторових аспектів щодо забезпечення релігійно-паломницьких турів. Екскурсійні маршрути повинні мати тематичний характер, не виключаючи супутньої історико-культурної й краєзнавчо-ландшафтної тематики. Для цього вже на етапі планування поїздок турфірми повинні передбачити інваріантність екскурсійної тематики та її тривалість і способи пересування залежно від основного контингенту паломницької групи та її культурно-духовних запитів, а також кількості екскурсантів у групі, її вікових характеристик й інших соціальних характеристик. Потрібно зазначити, що релігійні структури часто самі організовують екскурсії, надаючи необхідну супровідну інформацію. У багатьох храмах і монастирях існує правило проводити екскурсію виключно за допомогою ченців, священників або представників їхньої паломницької служби, котрі знають специфіку, устав та правила поведінки в монастирі. Підборку

сакральних дестинацій і місць безпосереднього відвідування паломників потрібно теж регулювати відповідно до обставин, що складаються в ході проведення туру. Проте не слід вносити поточних змін щодо основного графіка та макроструктурних паломницьких об'єктів, які заплановано відвідати в ході проведення релігійно-паломницького туру.

Важлива особливість організації паломницьких поїздок – питання ціноутворення туристичних послуг в умовах сучасної фінансово-економічної та політичної кризи в Україні, а також загальна вартість паломницьких турів [10]. Адже, як свідчить світова практика, у духовні мандри не завжди прямують представники заможних соціальних прошарків, які можуть оплатити високі ціни за надані туристичні послуги. Тому турфірмам потрібно розраховувати вартість останніх, урахувавши платоспроможність паломників, орієнтуватися на гнучку систему підбору транспортних засобів під час подорожі, а також розробляти різні варіанти ночівлі в готелях і закладах харчування з можливістю отримати додаткові послуги, уключаючи продаж сувенірів, відвідання виставок і музеїв релігійного профілю тощо [12]. Ціна на релігійно-паломницький, як і інші турпродукти, визначається методом нормативної калькуляції. При визначенні калькуляції собівартості одиниці послуг потрібно виходити з їхньої споживчої вартості, але мати на увазі мінливість послуг (залежно від рівня кваліфікації персоналу, технічного забезпечення та інших складових частин обслуговування). Ціна паломницького туру повинна покривати видатки на його організацію й реалізацію та приносити суб'єкту ринкової діяльності певний прибуток, який би давав можливість для розвитку. Водночас ціна повинна бути гнучкою, щоб забезпечувати діяльність в умовах ринкової конкуренції (як цінової, так і якісної) і відповідати попиту.

Розробка паломницького туру – це складна багатоступінчаста процедура, що вимагає досить високої кваліфікації та є основним елементом технології туристського обслуговування [5]. Формування турів, екскурсійних програм, надання основних, додаткових і супутніх послуг складають технологію туристського обслуговування, тобто це формування конкретного туристського продукту для задоволення потреб у туристській послугі. Важливим моментом успішного забезпечення паломницьких подорожей є комплектування однорідності складу паломницької групи за віковими, конфесійними та освітньо-соціальними ознаками групи, станом їхнього здоров'я, що потребує врахування їхніх духовних і фізичних потреб при плануванні й проведенні таких релігійних турів із поєднанням різноманітних функцій та інтересів самих подорожуючих [3].

Під час планування паломницьких турів туроператорам потрібно мати інформацію як про основні цілі паломництва з боку духовних рекреантів, розраховуючи їхню потребу в частоті відвідування культових споруд і присутності на богослужіннях, так і врахувати культурно-пізнавальні інтереси паломників відповідно до вікових категорій та конфесійної приналежності.

Організація міжнародних релігійно-паломницьких турів потребує налагодження міжнародної співпраці в культурному співробітництві країн і гарантуванні безпеки перебування паломників на території іноземних держав, а також наданні спеціальних дозволів на відвідування релігійних об'єктів та відкритті віз. Наприклад, наявні візові обмеження щодо відвідування релігійних святинь на території Європи й інших регіонів світу. Наприклад, деякі країни ЄС та інших регіонів світу, як-от Саудівська Аравія, надають обмежену кількість віз. Військово-політичні кризи в Північній Африці, Сирії, напружена політична ситуація на Кавказі, у країнах Колишньої Югославії й інших територіях стримують або й зовсім обмежують розвиток релігійно-паломницького туризму. Насамперед, не через соціально-економічне становище цих територій, а й із безпекових питань. Особливо небезпечними в сучасних умовах суспільно-політичного розвитку є тури на святу Гору Синай, Святу Землю, до святинь Сирії та Близького й Середнього Сходу в цілому, уключаючи мусульманські святині в Іраку, де зараз тривають або часто відбуваються військові дії та загалом напружена військово-політична ситуація.

Важливою перешкодою в розвитку паломництва є нестабільна політична ситуація в Україні та військові дії, які тривають на Сході держави, що зменшує потоки туристів-паломників як на ці території, так і вилучає з паломницьких потоків місцеве населення, а також стримує іноземні потоки паломників. Наприклад, відбулося зменшення кількості паломників до Святогірської лаври (Донецька обл.), яка прийняла тисячі нужденних біженців з окупованих територій, надаючи їм необхідну матеріальну й духовну допомогу. Аналогічна ситуація щодо анексованого Криму, куди в'їзд українським паломникам на сьогодні обмежено, а також напружене політичне протистояння між Україною та Росією не сприяє напливу іноземних духовних туристів. На території півострова припинили свою діяльність численні турфірми, які організували релігійно-паломницькі подорожі. Іноземні паломники-туристи та наші співвітчизники бояться зараз мандрувати окремими територіями нашої держави через можливість терористично-диверсійних загроз.

Отже, при плануванні паломницьких турів туроператорам потрібно мати інформацію про основні цілі паломництва з боку духовних рекреантів, розраховуючи їхню потребу як щодо частоти відвідування культових споруд і присутності на богослужіннях, так і врахування культурно-пізнавальних інтересів паломників відповідно до вікових категорій і конфесійної приналежності.

За оцінками фахівців, Україною, яка володіє великою кількістю унікальних сакральних пам'яток, святих та чудодійних місць, щороку подорожують до 500 тис. паломників, із яких іноземних туристів – менше половини, більшість із них не мають туристичного супроводу [6]. Основними регіонами зарубіжного паломництва для українських релігійних туристів є Росія, Білорусь, Молдова, Ізраїль, Греція, Італія, Польща, Туреччина, Єгипет, країни Балтії. Об'єктами для поклоніння є й інші святі місця в країнах світу, у тому числі й Україні. Зокрема, наша країна багата на релігійно-паломницькі об'єкти, які приваблюють значні потоки віруючих паломників. На її території зосереджено значну концентрацію паломницьких об'єктів в усіх регіонах.

Найбільшими паломницькими центрами на території країни є м. Київ (Свята Софія, Києво-Печерська лавра, Флорівський, Покровський, Михайлівський та інші монастирі Києва, Афонське подвір'я при храмі святителя Михаїла й ін. святині); м. Почаїв (Свято-Успенська лавра) Кременецького району на Тернопільщині; м. Святогірськ (Святогірська Успенська лавра) Донецької обл.; м. Чернігів (Троїцький і Преображенський собори, Єлецький монастир, Антонієві печери тощо); Золотоноський жіночий монастир Черкаської обл.; Мгарський монастир Полтавської обл.; Глинська пустинь Сумської обл.; Покровський і Борисо-Глібський монастирі у Харківській обл.; монастирі в урочищі Кип'яче Житомирської обл.; Браїловський, Барський і Лядівський скельний монастирі на Вінничині; Корецький, Дерманський, Білівський, Городоцький монастирі на Рівненщині; Покровський храм м. Луцька та Успенський собор м. Володимира-Волинського, Зимненський Успенський, Чарторийський Хрестовоздвиженський, Низкиницький Успенський та інші монастирі на території Волинської обл. [9]; собор Святого Юра й Крехівський монастир на Львівщині; Гошівський монастир і Манявський скит (Івано-Франківська обл.); Зарваницький монастир, що на Тернопільщині; Банченський, Хрещатицький, Кулівецький монастирі та чоловічий монастир Гореча на території Чернівецької області; численні монастирі й храми Автономної Республіки Крим (Успенський Бахчисарайський, Кліментовський Інкерманський, Георгієвський на мисі Феолент та ін.); Успенський, Іллінський, Михайлівський, Пантелемоновський монастирі й чудотворні ікони храму в с. Кулевча Одеської обл.; численні монастирі та храми Закарпаття, а також велика кількість чудотворних ікон, мощей святих угодників Божих, чудотворних джерел та інші християнські святині України.

Релігійно-паломницький туризм в Україні нині потребує законодавчої підтримки (насамперед доповнення чинного Закону «Про туризм» відповідною термінологією), належної реклами (зокрема, уведення відповідної інформації до спеціалізованих веб-сайтів), а також сприяти діяльності тих турфірм та інших суб'єктів підприємницької діяльності, які надають (або ж мають намір цим зайнятися) паломницькі послуги [6].

Серед основних проблем розвитку паломницького туризму в Україні, на нашу думку, потрібно вказати:

1) структурно-організаційні (необхідність створення спеціальних відділів – якщо в таких є необхідність – у туристичних фірмах та агенціях, які займатимуться розробкою паломницьких турів і координуватимуть діяльність між паломниками та релігійними організаціями);

2) освітньо-професійна підготовка кадрів для туризму зі знанням релігійної специфіки й гідів-перекладачів, обізнаних із релігійною практикою, наприклад літургії та обрядовості, а також церковного мистецтва й архітектури, історії релігієзнавства тощо;

3) інформаційно-рекламна діяльність (створення специфічного туристичного продукту у вигляді рекламних та інформаційних сайтів, буклетів, наукової й методичної літератури щодо паломництва та іншої інформаційної продукції про паломницькі тури, специфіку їх організації та основні релігійні святині країни і її регіонів із можливістю паломникам самим обирати тур, а також скористатися різноманітними рекомендаціями щодо його проведення й забезпечення та ін.);

4) фінансово-економічні (потрібно враховувати, що паломницькі тури не є такими високоприбутковими для туристичної галузі, як інші напрями туристичного обслуговування населення, проте вони в більшості є масовими, досить частими та регулярними; потрібно застосовувати систему знижок для різних соціальних категорій (сімейне, групове, молодіжне паломництво) і статусів населення (малоімущих, інвалідів, сиріт тощо);

5) у політико-правовій сфері (надання прав і гарантій усім громадянам держави згідно з Конституцією України щодо свободи совісті й вільного вибору віросповідання, а також вільне пересування в межах держави та право на виїзд за кордон для звершення паломництва – без оформлення біометричних документів і збору персональних даних про особу та її релігійну приналежність, що суперечить конституційним гарантіям і положенням міжнародного права; контролювати порушення правопорядку як паломниками, так і з боку місцевого населення щодо вірян під час паломницьких турів; не допускати міжрелігійної ворожнечі та розпалення ксенофобії тощо; гарантувати безпеку іноземним релігійним туристам, котрі перебувають на території нашої країни, а також українським паломникам – за кордоном із боку держави й міжнародних структур;

6) інфраструктурно-господарчі (створення машинного паркінгу, який спроможний забезпечувати пересування паломників різними видами транспорту; покращення діяльності функціонування транспортної системи в країні в цілому та ремонт і будівництво нових шляхів сполучення й уведення додаткових рейсів транспорту в періоди підвищеного паломництва – великі релігійні свята та дні відзначення видатних церковних подій і шанування особливих святинь, які сприятимуть розвиткові як внутрішнього, так і зовнішнього паломництва; створення необхідних умов забезпечення ночівлею та послугами закладів громадського харчування в період масових паломництва;

7) наукове й методичне забезпечення організації паломницьких турів та проведення консультування з релігійних структурами щодо правильності й доцільності проведення паломництва та можливостей прийняття паломників у культових об'єктах, які охороняються державою, а також спеціальному статусі монастирів й інших релігійних підрозділів у період звершення богослужінь, неможливості участі в релігійних відправах окремих категорій населення – іновірців, жінок у певних фізіологічних станах чи взагалі наявності установлених культових заборон на перебування жіночої частини населення й представників інших конфесій на території святинь тощо;

8) вивчення успішного досвіду та обмін практичними рекомендаціями щодо організації й проведення паломницьких турів серед аналогічних туристичних підрозділів в Україні та за кордоном; проведення тренінгів і майстер-класів серед турагентів, менеджерів, гідів-екскурсоводів щодо організації паломницьких турів тощо [10].

Основними перспективами розвитку релігійно-паломницького туризму в Україні, на нашу думку, є:

1) зростання кількості паломників-туристів з інших держав світу за рахунок підтримки держави й інформаційно-роз'яснювальної роботи за кордоном;

2) збільшення кількості паломницьких центрів та обслуговуючих підрозділів, що є основою релігійного туризму в нашій державі;

3) набуття Україною статусу одного зі світових релігійно-паломницьких центрів за допомогою забезпечення збереження її культурно-сакральної спадщини та гарантування вільного переміщення іноземних паломників її територією;

4) прийняття доповнення до чинного Закону «Про туризм» дасть змогу на державному рівні закріпити розвиток релігійного туризму в Україні та узгодити засади функціонування установ й організацій, котрі займатимуться організацією релігійно-паломницького туризму;

5) створення реєстру основних паломницьких центрів України з детальним описом релігійних пам'яток, святих місць, паломницьких релігійних турів, паломницьких поїздок, вартістю послуг, схем маршрутів і відповідної інфраструктури;

6) об'єднання зусиль усіх туристичних підрозділів із метою підвищення забезпечення організації та проведення релігійно-паломницьких турів;

7) зростання прибутків від релігійного туризму на основі розвитку необхідної інфраструктури й сервісних послуг;

8) покращення співробітництва вітчизняних туристичних фірм і релігійних організації, які організують паломницькі послуги, із закордонними партнерами, котрі працюють у сфері релігійно-паломницького туризму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, основними формами релігійно-паломницького туризму є паломницький та релігійний туризм екскурсійно-пізнавального напрямку. Вони мають низку своїх функціональних особливостей, які потрібно враховувати, плануючи та проводячи паломницькі тури. Зокрема, туроператорам потрібно мати інформацію про головну мету, цілі й завдання, які переслідують паломники, розраховуючи їхню потребу як щодо частоти відвідування культових споруд і присутності на богослужіннях, так і врахувати культурно-пізнавальні інтереси паломників відповідно до вікових категорій і конфесійної приналежності. Наявна низка проблем комплексного

характеру в розвитку релігійно-паломницького туризму в країні, які потребують свого розв'язання задля успішної підготовки й проведення релігійних турів як на її території, так і зарубіжних. Україна, проводячи державну підтримку релігійно-паломницького туризму, може в майбутньому стати провідним центром міжнародного релігійно-паломницького туризму, що потребує подальшого наукового вивчення.

Література та джерела

1. Бабкин А. В. Специальные виды туризма / А. В. Бабкин. – Ростов н/Дону : Феникс, 2008. – 252 с.
2. Божук Т. Методичні аспекти оцінювання релігійних об'єктів для туристичного використання / Т. Божук // Науків записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль : Тайп, 2009. – Вип. 2 (26). – С. 90–95.
3. Божук Т. Розвиток релігійного туризму: різновиди, функції, пріоритети / Т. Божук // Краєзнавство. Географія. Туризм. Шкільний світ. – 2011. – № 16. – С. 3–6.
4. Бондаренко Д. В. Аспекты правового регулирования паломничества и религиозного туризма на современном этапе / Д. В. Бондаренко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://naukaru.ru/journal/article/view/12525>.
5. Зеленова Е. В. Модель организации православного паломничества / Е. В. Зеленова // Туризм: право и экономика. – № 1. – 2013. – С. 7–10.
6. Кадацька Ю. А. Релігійний туризм в Україні / Ю. А. Кадацька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourism-book.com/books/book-29/>.
7. Любіцева О. О. Паломництво та релігійний туризм / О. О. Любіцева, С. П. Романчук. – К. : Альтерпрес, 2011. – 416 с.
8. Мышь Л. Паломничество к святыням как перспективный турпродукт / Л. Мышь // Украинский туризм. – 2008. – № 5. – С. 86–89.
9. Патийчук В. А. Приграничное положение территории как фактор активизации развития международного паломнического туризма (на примере Волынской области) / В. А. Патийчук // Приграничные регионы: проблемное поле географических исследований : материалы междунар. науч. конф. (Брест, 23–24 октября 2014 г.). – Брест : БГУ им. А.С. Пушкина, 2014. – С. 95–103.
10. Патийчук В. А. Современные проблемы развития паломнического туризма в Украине / В. А. Патийчук // Туризм и общественная география: вчера, сегодня, завтра : материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Гжель, Р. Ф., 15 ноября 2014 г.). – Гжель : ГГХПИ, 2014. – С. 75–87.
11. Патийчук В. О. Сучасні риси розвитку релігійно-паломницького туризму в Греції / В. О. Патийчук // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 14–15 трав. 2015 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 151–156.
12. Патийчук В. О. Україна в системі міжнародного релігійно-паломницького туризму / В. О. Патийчук // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2002. – № 1. – С. 223–227.
13. Прокопенко Т. Экономико-географический и исторический аспекты развития религиозного туризма / Т. Прокопенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/cont/30171.html>.
14. Релігійний туризм стає популярнішим у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/11415-religijnij.
15. Сапелкіна З. П. Релігія і культура. Релігійний туризм : навч. посіб. / З. П. Сапелкіна. – К. : Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2012 р. – 220 с.
16. Христов Т. Т. Религиозный туризм : учеб. пособие / Т. Т. Христов. – 4-е изд., испр. – М. : «Академия», 2008. – 288 с.
17. Чикурова Т. Ю. Паломничество как тенденция развития внутреннего туризма / Т. Ю. Чикурова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elibrary.ru/item.asp?id=13019688>.
18. Чміль О. Релігієзнавчі мандрівки та релігійний туризм / О. Чміль, В. Чміль // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – 2009. – № 9. – С. 36–41.

Патийчук Виктор. Функциональные особенности организации религиозно-паломнических туров. Рассмотрены функциональные особенности религиозно-паломнических туров и собственно паломничества. Исследована специфика организации и проведения религиозно-паломнических туров в современных условиях социально-экономического и культурно-религиозного развития Украины. Раскрыты главные мотивы и формы организации паломнических туров. Установлены основные различия в организации культурно-религиозных и паломнических туров. Проанализированы основные проблемы функционирования религиозно-паломнического туризма в Украине на современном этапе развития

Patiyчук Victor. Functional Features of Religious Pilgrimage Tours' Organization. The functional features of religious pilgrimage tours and the pilgrimage as a single thing are considered. The specific of organization and carrying out of religious pilgrimage tours is investigated in the current conditions of socio-economic, cultural and religious development of Ukraine. The main motives and forms of pilgrimage tours are revealed. The basic differences in the organization of

cultural, religious and pilgrimage tours are established. The basic problems of religious and pilgrimage tourism in Ukraine at the present stage of development are analyzed.

Key words: religious pilgrimage tour, pilgrimage, functional features, functions of pilgrimage, cultural and religious tourism, religious pilgrimage center.

Стаття надійшла до редколегії
30.12.2015 р.

УДК 338.48-6327-57-522(477.83)

Юрій Городиський

Класифікація паломницьких маршрутів у релігійно-туристичному дослідженні

У статті здійснено класифікацію паломницьких маршрутів для потреб суспільно-географічних досліджень. Виділено головні критерії та особливості паломницьких маршрутів за видами. На основі аналізу літературних джерел і власних досліджень здійснено класифікацію паломницьких маршрутів із виділенням їхніх основних видів за спрямованістю, масштабами охоплення території, тривалістю, метою, засобами пересування, організацією, сезонністю, формою участі та видами маршруту.

Ключові слова: паломництво, види паломництва, християнство, паломницькі об'єкти, паломницькі ресурси, паломницький туризм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Львівська область багата на сакральні місця, пов'язані з чудесними з'явленнями Матері Божої та святих і блаженних християнської церкви, які супроводжуються надзвичайними подіями, коли відбувалися численні зцілення від важких недуг. Вони сприяють підтримці релігійних почуттів у віруючих, спрямованості їхніх думок до Бога. Задля духовного спілкування до таких місць відбуваються паломництва, які організовувалися ще за часів Київської Русі. Характерна ознака християнства – ушанування та поклоніння сакральним об'єктам і місцям паломництва. Щоб поклонитися, прочани вирушають у подорож сакральними місцями. Спочатку такі маршрути вабили до місць, пов'язаних із народженням, земним життям та смертю Ісуса Христа. Таким місцем є Свята Земля, звідки традиційно привозили пальмові гілки. Зародження паломництва в Україні пов'язане з Почаївською та Києво-Печерською лаврами й Зарваницею, що стали всесвітньо відомими сакральними центрами християн, до яких відбуваються масові паломницькі поїздки.

Географічне дослідження паломницької діяльності в Україні лише розпочинається, для його здійснення важливою є класифікація паломницьких маршрутів, які виступають ресурсом для релігійно-паломницького туризму. На сьогодні не існує повної класифікації паломницьких маршрутів, зокрема немає чіткої класифікації християнського паломництва як одного з видів туризму.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В основу досліджень паломництва покладено праці як зарубіжних, так і українських учених. Серед зарубіжних це, зокрема, А. Яковські, Д. В. Громов, Т. Т. Христов, Дж. Гардже, А. А. Дмитрієвський. Дослідженням українського паломництва та проблем його розвитку займаються такі науковці, як З. Сапелкіна [7], В. Патійчук [3], О. Любіцева, К. Мезенцев, О. Павлов [2], О. Жаровська [1], Т. Божук [6]. Інформацію про паломницькі тури можна отримати безпосередньо на сайтах релігійних конфесій, а також туристичних фірм. Чимало інформації надає патріарший паломницький центр УГКЦ (Української греко-католицької церкви), котрий займається створенням бази даних сакральних об'єктів УГКЦ [4], а також виданням професійних карт відпустових місць УГКЦ, путівників на цю тематику. Створено Інтернет-сайти на релігійно-паломницьку тематику, найвідоміші з-поміж яких – «Патріарший паломницький центр УГКЦ» [5], «Святині, що знаходяться в храмах Львівської єпархії УПЦ» [8]. Крім того, є доволі багато публікацій із релігійно-паломницького туризму, у яких схарактеризовано місця паломництва.

Мета статті – здійснення класифікації паломницьких маршрутів за певними критеріями, для потреб у релігійно-туристичному дослідженні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На території Львівської області розміщено 82 сакральні об'єкти з різною конфесійною приналежністю. Паломницькі місця представлені УГКЦ, РКЦ та УПЦ різного значення. На основі власних досліджень і